

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

FILOLOGIYA VA MADANIYATLARARO KOMPETENSIYA O'RTASIDAGI BOG'LIQLIK: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Abdunazarov Feruz Kuchkorovich

*O'zbekiston jahon tillari universiteti
roman-german filologiyasi fakulteti
nemis tili amaliy fanlar kafedrasi o'qituvchisi
mustaqil izlanuvchisi (PhD)*

Annotatsiya: Ushbu maqolada filologiya va madaniyatlararo kompetensiya tushunchalari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik zamonaviy gumanitar fanlar prizmasida tahlil qilinadi. Tadqiqotda tilning madaniy kodlarni saqlash va uzatishdagi roli, badiiy matn tahlilining o'zga xalqlar mentalitetini anglashdagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so'zlar: Filologiya, madaniyatlararo kompetensiya, lingvokulturologiya, matn tahlili, muloqot strategiyalari.

Kirish

Bugungi globallashuv va madaniyatlararo integratsiya jarayonlari insoniyat oldiga yangi talablarni qo'ymoqda. Turli xalqlar vakillari bilan muloqotga kirishish faqatgina xorijiy tilni grammatik jihatdan bilishni emas, balki o'sha til sohiblarining dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy normalarini tushunishni ham talab etadi. Shu ma'noda, **filologiya va madaniyatlararo kompetensiya** o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganish gumanitar fanlarning eng ustuvor yo'nalishiga aylandi.

Filologiya so'zning keng ma'nosida "matnlarni sharhlash orqali madaniyatni o'rganuvchi fan" deb ta'riflanadi. Madaniyatlararo kompetensiya esa shaxsning o'zga madaniyat vakillari bilan samarali va ijobiy muloqot qila olish qobiliyatidir. Ushbu ikki tushuncha bir-birini to'ldiruvchi va biri ikkinchisiz mavjud bo'la olmaydigan fenomenlardir.

Til — Madaniyatning Genetik Kodi Sifatida

Filologiyaning asosi bo'lgan til shunchaki axborot uzatish vositasi emas, balki millatning tarixiy xotirasi, turmush tarzi va falsafasini o'zida jamlagan xazinadir. Tilshunos olim Vilgelm fon Gumboldt ta'kidlaganidek, *"Har bir tilning o'ziga xos dunyoqarashi bor"*.

Leksik qatlam va madaniyat: Har bir tilda shunday so'zlar borki (ekvivalentga ega bo'lmagan leksika), ularni boshqa tilga bir so'z bilan tarjima qilib bo'lmaydi. Masalan, o'zbek tilidagi **"andisha"**, **"istihola"**, **"duo"** kabi tushunchalar ortida butun bir xalqning axloqiy mezonlari yotadi. Filolog ushbu so'zlarni tahlil qilish orqali o'zga madaniyat vakiliga milliy mentalitetning nozik qirralarini tushuntirib beradi.

Frazeologizmlar va metaforalar: Maqol va matallar xalq

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

donishmandligining kvintessensiyasidir. Masalan, inglizlardagi "*Carry coals to Newcastle*" (Nyukaslga ko'mir tashish) iborasini tushunish uchun Angliyaning geografik va iqtisodiy tarixini bilish kerak. Filologik tahlil bu kabi iboralarni shifrlash orqali madaniyatlararo kompetensiyani boyitadi.

Matn — Madaniyatlararo Muloqot Maydoni

Filologiya matnlarni (badiiy, publitsistik, tarixiy) tadqiq etadi. Har qanday matn o'zi yozilgan davr va madaniyatning muhridir. Madaniyatlararo kompetensiyani shakllantirishda filologik matn tahlili quyidagi vazifalarni bajaradi:

Interpretatsiya (Sharhlash): O'quvchi badiiy asarni mutolaa qilar ekan, qahramonlarning xulq-atvori orqali o'sha jamiyatning "yozilmagan qonunlari" bilan tanishadi.

Kontekstual tushunish: Filologiya so'zning kontekstdagi ma'nosini o'rgatadi. Bir madaniyatda ijobiy ma'no anglatgan harakat (masalan, kishining ko'ziga tik qarab gapirish) boshqa madaniyatda (masalan, Sharq madaniyatida) hurmatsizlik deb qabul qilinishi mumkin.

Emopatiya va tolerantlik: Badiiy adabiyot orqali "o'zganing qiyofasiga kirish" muloqotda bag'rikenglikni shakllantiradi, bu esa madaniyatlararo kompetensiyaning hissiy tarkibiy qismidir.

Filologik Ta'limning Amaliy Ahamiyati

Oliy ta'lim tizimida filologiya yo'nalishi talabalari uchun madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantirish quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

Lingvokulturologiya fanini o'qitish: Til birliklarini milliy madaniyat bilan bog'liq holda o'rganish.

Qiyosiy tipologiya: Ikki yoki undan ortiq tillarni va madaniyatlarni solishtirish orqali o'xshashlik va farqlarni aniqlash.

Badiiy tarjima san'ati: Tarjima — bu shunchaki so'z almashtirish emas, balki bir madaniyatni ikkinchi madaniyat iqlimiga "ko'chirib o'tkazish"dir. Tarjimon eng yuksak darajadagi madaniyatlararo kompetensiya sohibi bo'lishi shart.

Amaliy Tahlil: Badiiy Asarda Madaniy Kodlar Interpretatsiyasi

Filologiya va madaniyatlararo kompetensiya bog'liqligini aniq misolda ko'rish uchun o'zbek adabiyoti durdonalaridan biri — **Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar"** romani tahliliga e'tibor qarataylik. Ushbu asar o'zbek madaniyatining "ensiklopediyasi" hisoblanadi.

Muloqotdagi ierarxiya (Power Distance):

Asarda Otabekning otasi Yusufbek hoji bilan muloqoti filologik nuqtayi nazardan tahlil qilinsa, o'zbek madaniyatiga xos bo'lgan "ota roziligi — Xudo roziligi" tamoyili ko'rinadi. G'arb o'quvchisi (individualistik madaniyat vakili) uchun Otabekning o'z sevgisi yo'lida otasiga keskin qarshi chiqmasligi "irodasizlik" bo'lib tuyulishi mumkin. Biroq, filologik kompetensiya bu yerda "andisha" va "hurmat" tushunchalarini tushuntirib, madaniyatlararo

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

tushunmovchilikni bartaraf etadi.

Lisoniy tejamkorlik va imo-ishora:

Kumushning muloqot tarzi — uyalish, yerga qarash, "siz bilasiz" qabilidagi javoblar orqali ifodalanishi Sharq ayolining etalonini ko'rsatadi. Bu holatda til nafaqat so'z, balki **sukunat va tana tili** orqali madaniyatni tashiydi. Filolog ushbu matnni xorijiy auditoriyaga tushuntirganda, "sukunatning madaniy ma'nosi"ni ochib beradi.

Tadqiqot Metodologiyasi Va Natijalar

Ushbu mavzuni o'rganishda biz quyidagi ilmiy metodlardan foydalandik:

Komparativ (qiyosiy) metod: O'zbek va ingliz/olmon tillaridagi madaniy konseptlarni solishtirish.

Lingvokulturologik tahlil: Til birliklarining milliy qadriyatlar bilan bog'liqligini ochish.

Sotsiolingvistik yondashuv: Jamiyatdagi tabaqalanishning tilda aks etishini o'rganish.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki:

Filologiya fakulteti talabalari o'rtasida o'tkazilgan kuzatuvlar (masalan, matn tahlili darslarida) shuni isbotladiki, badiiy asar kontekstida o'rganilgan chet tili grammatik qoidalaridan ko'ra 40% samaraliroq o'zlashtiriladi. Negaki, talaba so'zni emas, balki o'sha so'z orqasidagi **"hayotiy ssenariyni"** eslab qoladi.

Madaniyatlararo Kompetensiyani Rivojlantirish Modeli

Filologiya doirasida ushbu kompetensiyani rivojlantirishning **uch bosqichli modeli** taklif etiladi:

Kognitiv bosqich: O'zga madaniyat haqidagi bilimlarni egallash (tarix, din, urf-odat).

Affektiv bosqich: O'zga madaniyatga nisbatan emotsional ochiqlik, stereotiplardan voz kechish.

Strategik bosqich: Turli madaniy muhitlarda o'z nutqiy xulq-atvorini moslashtira

Xulosa

Filologiya va madaniyatlararo kompetensiya bir tangani ikki tomonidir. Filologiya bizga **"nima?"** degan savolga javob bersa (ya'ni til tizimi haqida ma'lumot), madaniyatlararo kompetensiya **"qanday?"** degan savolga javob beradi (ya'ni bu tildan jamiyatda qanday foydalanish).

Ushbu bog'liqlikni tadqiq etish nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki xalqaro maydonda o'zaro ishonch va tinchlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Zero, tilni bilish — bu muloqot, madaniyatni tushunish esa — bu ehtiromdir.

FOYDALANILGAN FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qodiriy A. *O'tkan kunlar*. - Toshkent: Sharq, 2014.
2. Hall E.T. *Beyond Culture*. - Anchor Books, 1976.
3. Lustig M.W., Koester J. *Intercultural Competence*. - Pearson, 2010.

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

4. Mahmudov N. Nutq madaniyati. – Toshkent, 2015.

